Iraqi Kurdistan National Assembly
Kurdistan-Erbil

ئه نجومەنی
نیشتمانی کوردستان – عێراق
لێژنەی دارایی و ئابوری
ژمارە:
بەروار/ / /

بۆ/سەرۆکایەتی ئه نجومەنی نیشتمانی کوردستان

بابەت / ڕا پۆرت

لێژنەی دارایی وئابوری پاش زنجیرەیەك کۆبونەوە و پرس و ڕاوێژکردن و بانگێشتکردنی جێگرانی وەزارەتەکانی دارایی و ئابوری هەرێم و چەند کۆبونەوەیەکی تری هاوبەش . لێژنەکەمان چەند ڕاو پێشنیارێکی هەبو بەم شێوەی خوارەوە دەیخەینە پێش چاوی بەڕێزتان .

1- دەبوایە بودجە لەکۆتای سالَی (2007) دا بهاتایەتە پەرلەمان تا لەکاتی خۆیدا گفتوگۆی لەسەربکرایە، ئەم تێبینیەمان لەسالَی (2007) یشدا هەرهەبوو . لەگەلّ ئەوەدا کەئێمە رەچاوی ئەو ڕاستییە دەکەین، سەرچاوەی سەرەکی بودجەی هەرێمی کوردستان بریتیە لەو ڕێژەیە لەبودجەی گشتی عێراق تەرخاندەکریّ ، بەشێوەیەکی تر بودجەی هەرێم بەستراوەتەوە بەبودجەی سەرانسەری عێراق ، بەلاّم لەهەمان کاتدا دەبێت کار بکرێت بۆ بەدەستهێنانی جۆرە ئازادیەك لەسەر بنەمای فیدرالیزم و سەربەخۆییەکی ڕێژەیی ئابوری و دارایی لەلایەك و هەمەجۆر کردنی سەرچاوەکانی داهات لەلایەکی تر.

2- لەڕا پۆرتی سالَی 2007 دالێژنەکەمان داوایکردبوو کەهەردوو وەزارەتی دارایی بەزوترین کات یەك بگرنەوە بەداخەوە تاکو ئێستا ش دەزگاکانی ئەو وەزارەتە یەکنەخراون ئەمەش دلّە راوکێەکی لای خەلّکی کوردستان دروستکردو وە و بۆتە هۆی ئەوەش کە پەرلەمان نەتوانیّ وەك پێویست بەئەرکەکانی خۆی هەلّسیّ سەبارەت بەچاودێریکردنی باری دارایی و ئابوری لەهەرێمدا و هەنگاو نان بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی ئابوری و کۆمەلاّیەتی ، بۆیە جارێکی تر جەختدەکەینەوە سەرئەوەی ، پێویستە هەموو دەزگاکانی ئەو وەزارەتانەی کە تاکو ئێستا یەکنەخراونەتەوە بەزوترین کات یەکبخرێن تابتوانن ئەرکەکانیان بەباشی ببینن .

3- لێژنەکەمان پێشنیار دەکات ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان دەنگبدەن بۆ یەکخستنی بودجەی وەزارەتەکانی دارایی و ئابوری و وەزارەتی هەرێم بۆ کاروباری دارایی و ئابوری ،وەزارەتی ناوخۆ و هەرێم بۆ کاروباری ناوخۆ، دەزگاکانی ئاسایش و دیوانی چاودێری دارایی کە بودجەکانیان یەکبخرێت و داواش لە حکومەتی هەرێم بکرێت کە پێش کۆتایی مانگی حوزەیرانی (2008) ئەو وەزارەت و دەزگایانە یەکبخات و پەرلەمانیش بەدواداچونی خۆی بکات

4- لێژنەکەمان سالَی 2007 ئاماژەی بەوەکردبوو کەکارو فەرمانی هەندێك لەوەزارەتەکان نزیکەو دەکرێت هەندێك لەو وەزارەتانە یەکبخرێن ، بۆئەمەش داوامان لەئه نجومەنی وەزیران کردبوو کە لێکۆلّینەوە لەو

Economic.parlaman@yahoo.com

بوارەدابكات و نەخشە و پلانێكیش بۆ یەكخستنی ئەو وەزارەتانە دابنێن كەهاوكاروهاو شێوەن بەلاَم تـاكو ئێـستا لە پراكتیكیدا هیچ نەكراوە .

5- لیژنەكەمان داوایكردبوو كەوەزارەتی دارایـی بەشـێوەیەكی وەرزی ڕا پۆرتێـك پێشـكەش بە پەرلـەمان بكـات سەبارەت بەباری دارایی و ئابوری هەرێم ، لەكاتێكـدا جـەخت دەكەینـەوە سەرپێشـكەش كردنـی ئـەو ڕا پۆرتـە داوادەكەین كەوەزارەتی دارایی (ژمێری كۆتای) (الحسابات الختامیـە) پێشـكەش بە پەرلـەمان بكـات لـەماوەی مانگێكدا لەڕۆژی بڕیاردان لەسەر بودجەی هەرێم بۆ ساڵی 2008 .

6- ساڵی 2007 بڕە پارەیەك لای حكومەتی مەركەزی مابۆوە لە پشكی ساڵانی ڕابوردوی هـەرێم ، لیژنەكـەمان داوای لەئە نجومـەنی وەزیـران كردبـوو كـە هەوڵبـدات بـۆ وەرگرتنـەوەی ئـەو بـڕە پارەیـەو لـە پرۆژەكانی ئاوەدانكردنەوەدا بەكار بهێنرێت ، تـا ئێـستا هـیچ زانیاریـەك نەدراوەبـە ئە نجومـەنی نیشـتمانی كوردسـتان لەوبارەیەوە .

7- لەكاتی ئامادەكردن و تاوو توێكردنی پشكی هەرێمی كوردستان لەبودجەی عێراقدا پێویستە حكومەتی هەرێم و نوێنەرانی هەرێم پەراوێز نەخرێن ، كەتا ئێستا ئەمە ڕویداوە و دەبێتە هۆی بەشخواردنی خەڵكی كوردستان 0

8- وەزارەتی دارایی حكومەتی هەرێمی كوردستان چەند جارێك داوای لەوەزارەتەكان كردووە ، كەبودجـە كانیـان پێشكەش بەوەزارەت بكەن ، هەندێ لەو وەزارەتـانە دوا كەوتوون لەئامادەكردنی بودجەكانیان 0 دەبێ حكومـەتی هەرێم لێپێچینەوە لەو وەزارەتـانە بكات و ئاگادارمان بكاتەوە لەئە نجامەكەی .

9- دەبوایە لە پرۆسەی ئامادەكردنی بودجە ی ئە نجومەنی نیشتمانیدا لیژنەی دارایـی و ئـابوری ئاگاداربوایـە ، نەك لەڕێگەی ئە نجومەنی وەزیرانەوەو لەچوار چێوەی بودجەی هەرێمدا ئەو زانیاریانەمان پێ بگات ؟.

10- لە پرۆسەی ئامادەكرنی بودجەی هەرێمدا ئەوەی تێبینی دەكرێ ، جیاوازییەكی زۆر هەیە لـەنێوان بودجـەی پێشنیار كراو و ئەوەی ڕەزامەندی لەسەر دەكـرێ ، كەهەنـدێ جـار زیـاتر لـەدوو هەنـدە یـە ،ئەمـەش جێگـای پرسیارەونیشانەیەكەبۆ زێدەڕۆی دەزگاكانی حكومەت لەو بوارەدا لەلایەكو بێتوانایی هەندێ لەكارمەنـدانی ئـەو بوارە لەلایەكی تر . پێویستە میكانیزمێك دابنرێت و چارەسەری ئەو كێشەیە بكرێت .دیـارە ئـەم دیاردەیـە جگـە لەهەڵئاوسانی دەزگاكان و بەفیڕۆبردنی سەروەت و سامانی گشتی ، ڕێگا یەكێشە بۆ دروست بـون و گەشـە كردنـی گەندەڵی .

11- ئەوەی تێبینی دەكرێ ڕێژەی خەرجیەكانی بەكار خسـتن لەسـاڵی 2007 دا (70,87٪)ی هـەموو بودجـەی هەرێمی پێكدە هێنا ، لەكاتێكدا خەرجیەكانی وەبـەرهێنان (29،13٪) ی پێككهێنـابوو .لەسـاڵی (2008) دا ڕێژەی خەرجیەكانی بەكار خستن دا بەزیوە بۆ (62،3٪)ی بودجـەو ڕێـژەی خەرجیـەكانی وەبـەرهێنانیش بـەرز بۆتەوە بۆ (37،7٪) . هەر چەندە ئەمە نیشانەیەكی پۆزە تیڤە لـە پێكهێنـانی بودجـە و خەرجیەكانـدا ، بـە پێویستی دەزانین سەرنج ڕاكێشین بۆ ئەو ڕاستیەی كەدەبێت بودجەی وەبەر هێنان لەزیادبوندا بێت لەسەر حسـابی بودجەی بەكار خستن و لەهەمان كاتیشـدا بودجـەی وەبـەرهێنان گرنگیـەكی تایبـەت بـدات بەكەرتـە بەرهـەم هێنەكانی وەك كشتوكاڵ و پیشەسازی .

12- ساڵی 2007 لیژنەکەمان تێبینی هەبوو سەبارەت بەوەی کە سەرچاوەی سەرەکی بودجەی هەرێمی کوردستان بریتیە لەو بڕە پارەیەی لەلایەن حکومەتی مەرکەزیەوە تەرخان دەکرێ و داوایکردبوو کە پێویستە سەرچاوەکانی داهات فرە چەشن بکرێن لە ڕێگەی زیادکردنی پرۆژە بەرهەم هێنەکان.کەچی بەداخەوە بودجەی ساڵی 2008 یش هەمان دۆخی بەخۆیەوە گرتووە .

13- لەبودجەی ساڵی 2007 دا قەرەبوکردنەوەی فەر مانبەران (54،5 ٪) ی هەموو بودجەی بەکار خستنی پێکهێنابوو. داوا کرابوو کەحکومەت پلانێك دابنێ بۆ چارەسەرکردنی کێشەی هەڵئاوسانی دەزگا حکومیەکان و چارەسەر کردنی بێکاری شاراوە لەوڵاتدا . ئەوەی تێبینی دەکرێ ئەو ڕێژەیە لەبودجەی ساڵی 2008 دا بەرز بۆتەوە بۆ (59،2 ٪) واتە بەزیادەی نزیکە لە (5٪) ئەمەش نیشانەیەکە کە ئەو بارودۆخە نەك چارەسەر نەکراوە بەڵکو خراپتر بووە .

14- ئاشکرایە یەکێك لەکێشە کانی خەڵکی کوردستان کێشەی نیشتە جێ بوونە کەزۆر جار زیاتر لەنیوەیداهاتی بەشێکی هاووڵاتیان بۆ کرێ خانوو دەچێ . پێویستە حکومەتیهەرێمی کوردستان چارەسەری بنەڕەتی بۆ ئەو کێشەیە بدۆزێتەوە بەناوی سندوقی نیشتەجێکردن یان قەرزی خانووبەرە بدرێت بە هاووڵاتیان پێویستە وەزارەتی دارایی لەو ڕووەوە هەنگاوی بە پەلە و پراکتیکی بنێ .

15- ئێمە لە کاتێکدا ئەو تێبینیانە دەخەینە ڕوو سەرنجی حکومەتی هەرێمی کوردستان و هەمو خەڵکی کوردستانیش بۆ ئەو ڕاستیە ڕادەکێشین کەبودجە هۆکارێکە بۆ پیادەکردنی سیاسەتی ئابوری و چارەسەر کر دنی کێشە ئابوری و کۆمەڵایەتیەکانی ووڵات و هەنگاو نان بەرەو گەشەکردنی ئاستی ژیانی خەڵك بۆیە دەبێت لەبودجەی ساڵانی داهاتودا هاو ئاهەنگیەکی چاکتر هەبێت بۆ دابینکردنی ژیانێکی هێمن و ئاسودە و لە پێناوی ئایندەیەکی گەشەکردودا بۆ نەوەکانی داهاتوو .

16- پێویستە نوێنەرانی هەرێم لەحکومەتی مەرکەزی هەوڵ بدەن بۆ زوو جێبەجێکردنی بودجەی تەواوکەر (المیزانیە التکمیلیە) وپشکی هەرێم بنێردرێت و لەبواری گەشەکردنی ئابوریدا سودی لێ وەربگیرێت .

17- حکومەتی هەرێم لەکاتی ناردنی بودجە دا دەستەلاتی دادوەری لەچوارچێوەی وەزارەتی داراییدا حسابکردبوو، بەلاَم لیژنەکەمان داوایکرد کە پێویستە بودجەیەکی سەربەخۆ بۆتەرخان بکرێت بە پێی یاسای ئە نجومەن دادوەری کەلەلایەن پەرلەمانەوە بڕیاردراوە پێویستە بودجەی سەربەخۆی هەبێت ، دواتر سەرۆکایەتی ئە نجومەنی وەزیران ئەوکەموکورتیەی چارەسەرکرد.

سەبارەت پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانیش لەکاتێکدا کەلیژنەکەمان پشتگیری لە پرۆژە یاساکە دەکات بەشێوەیەکی گشتی ئەم سەرنج و تێبینیانەش دەخەینە بەرچاوی بەڕێزتان :

1- مادەی (9) نۆ بڕگەیەکی تری بۆ زیاد بکرێت بکرێتە بڕگەی (2) دووەم بەم جۆرە بخوێندرێتەوە .

دووەم وەزیری دارایی هەرسێ مانگ جارێك ڕا پۆرتێك لەسەر باری دارایی پێشکەش بەئە نجومەنی نیشتمانی کوردستان – عێراق بکات .

2- مادەی (10) دەیەم برگە یەکەم لە پرۆژە یاساکەدا جیاوازی هەیە لەنێوان وێنە (نسخە) ی عەرەبی و کوردیدا لەو برە پارەیەی کەوەزیری پەیوەندی دار دەستەلاتی خەرجکردنی هەیە لەنوسخەی کوردیدا بری (150) ملیۆن دینار دیاری کراوەو لەنوسخەی عەرەبیەکەدا بری (100) ملیۆن دینار دیاری کراوە .

زۆرینەی ئەندامانی لیژنەکەمان پێی چاکە مادەی دەیەم بەم شێوەیە دابرێژێتەوە .

مادەی دەیەم :

یەکەم : وەزیری پەیوەندی دار دەسەلاتی خەرجکردنی گوژمەیەك لە (250) دووسەد پە نجا ملیۆن دینار زیاتر نەبێت و بۆ هەر حالەتێك ،دەکرێ دەسەلات بداتە سەرۆکی فەرمانگەکانی سەر بەوەزارەت بۆ خەرجکردنی گوژمەیەك لە (50) پە نجا ملیۆن دینار زیاتر نەبێت . لەگەڵ ڕەچاوکردنی خۆنەخستنە ناو هیچ ئیلتیزامێك کە پشتوانەی تەرخانکراوی لەبودجەدا نەبێت .

دووەم : سەرۆکی فەرمانگەکانی نەبەستراو بەوەزارەت دەسەلاتی خەرج کردنی گوژمەیەکی هەیە (100) سەد ملیۆن دینار زیاتر نەبێ بۆ هەر حالەتێك لەگەڵ ڕەچاو کردنی خۆنەخستنە ناو هیچ ئیلتیزامێك کە پشتیوانەی تەرخانکراوی لەبودجەدا نەبێ .

لەگەڵ ڕێز ماندا ....

چرۆ علی حمە امین	جوتیار مجید	د.دلێر شاوەیس
بڕیار دەری لیژنە	جێگری سەرۆك	سەرۆکی لیژنە

احسان ئامێدی	زرار تاهیر	پەخشان زەنگەنە	هیواصابر
ئەندام	ئەندام	ئەندام	ئەندام